

Bijlage 3. Behandeling van de adviezen, opmerkingen en bezwaren bij het ministerieel besluit tot definitieve bescherming als monument van het weerstandsnest 'Waldersee' uit de Tweede Wereldoorlog in Koksijde (Oostduinkerke)

Provincie: West-Vlaanderen

Gemeente: Koksijde, 5de afdeling, sectie A

Objectnummer: 4.01/38014/785.1

-

Dossiernummer: 4.001/38014/103.1

Omschrijving:

Weerstandsnest 'Waldersee' uit de Tweede Wereldoorlog, Albert I-laan zonder nummer

Mij bekend om gevoegd te worden bij het besluit van heden:

Brussel,

De Vlaamse minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed,

Matthias DIEPENDAELE

1. Adviezen en opmerkingen uitgebracht voorafgaand aan de voorlopige bescherming

1.1. Adviezen uitgebracht door de departementen en agentschappen van de beleidsdomeinen Omgeving, MOW en LV

1.1.1. Beleidsdomein Omgeving

Het advies werd gevraagd op 8 juni 2020.

Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.1.2. Beleidsdomein Mobiliteit en Openbare Werken

Het advies werd gevraagd op 8 juni 2020.

Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.1.3. Beleidsdomein Landbouw en Visserij

Het advies werd gevraagd op 8 juni 2020.

Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.2. Advies uitgebracht door de betrokken gemeente Koksijde

Het advies werd gevraagd op 8 juni 2020.

Gemeente Koksijde

Het college van Burgemeester en Schepenen bracht op 29 juni 2020 een gunstig advies uit over deze bescherming. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier of het ministerieel besluit.

1.3. Advies uitgebracht door de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (VCOE)

Het advies werd gevraagd op 8 juni 2020.

De VCOE bracht op 9 juli 2020 een voorwaardelijk gunstig advies uit over de bescherming van het onroerend goed. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Behandeling van het advies:

De commissie vindt het positief dat het weerstandsnest *Waldersee* voor bescherming wordt voorgedragen.

Onder punt 2 formuleert de VCOE volgende opmerkingen inzake de criterianota en het thema 'Atlantikwall'.

De criterianota definieert vervolgens de erfgoedwaarden en selectiecriteria op basis waarvan dergelijke oorlogssites gewaardeerd en geselecteerd kunnen worden. Hierbij wordt evenwel niet gespecificeerd in welke mate dit type weerstandsnest het reeds beschermde bunkerbestand van de Atlantikwall versterkt, aanvult of vervolledigt. Het thematisch overzicht beperkt zich tot enkel de opsomming van alle beschermde Duitse bunkers en bunkersites uit de Tweede Wereldoorlog. Nochtans geldt weerstandsnest Waldersee als één van de best bewaarde steunpunten van dit type en enkele aanwezige verdedigingswerken zouden nergens anders langs de Belgische kust voorkomen. De commissie vraagt aldus te duiden welke plaats weerstandsnest Waldersee specifiek inneemt in het thematisch pakket Atlantikwall. In functie hiervan suggereert de commissie om de sites van de Atlantikwall af te zonderen in de overzichtslijst van de criterianota en uit te splitsen naar type verdedigingswerk.

Antwoord:

De suggestie van de commissie om de sites van de *Atlantikwall* uit te splitsen naar type verdedigingswerk is niet haalbaar. Een volledige lijst van alle bewaarde verdedigingswerken van de *Atlantikwall* in Vlaanderen is niet voorhanden. Bovendien evolueerden vele sites tijdens de oorlog of combineerden ze meerdere tactische functies. Ten slotte is de specifiek beoogde functie van bepaalde verdedigingswerken bij sommige sites niet gekend.

Waldersee werd als een *Widerstandsnest* voor de infanterie geconcipeerd, dat diende om de kust te verdedigen. Andere beschermde sites, die als weerstandsnest werden aangeduid, zijn *WN Ludendorff*, gelegen in Brugge (Dudzele) en *WN Karthauserdünen* in Koksijde (Oostduinkerke). *WN Ludendorff* is op ongeveer zes kilometer van de kust gelegen en diende om de brug over het Afleidingskanaal van de Leie en het Leopoldkanaal te verdedigen. De beschermde site die als *WN Karthauserdünen* wordt benoemd, fungeerde als kustbatterij voor de landmacht (*HKB Groenendijk-Plage*).

Er zijn dus nog andere (fragmenten van) weerstandsnesten gekend langs de Belgische kust of dieper in het binnenland, maar deze benaderen het karakter en de troeven van *WN Waldersee* niet, met name de ligging in de duinen en de vrij integrale bewaring van de infanteriewerken van het weerstandsnest, waardoor de organisatie van de verdediging in een dergelijk infanterieweerstandsnest nog kan afgelezen worden. Zodoende vormt *WN Waldersee* een duidelijke waardevolle aanvulling op het beschermde erfgoed van de *Atlantikwall*. Of zoals in het ministerieel besluit aangegeven: *Voor zover geweten, is langs de Belgische kust geen enkel ander Widerstandsnest zo integraal bewaard als WN Waldersee. Op dat vlak is de site zeldzaam te noemen. De geïdentificeerde verdedigingswerken op de site blijken bovendien heel typische infanteriewerken te zijn, waaronder loopgraven, geschutstellingen, mitrailleur- en observatieposten, stellingen voor luchtafweer en antitankgeschut, bunkers en*

accommodatie voor de manschappen. Hiermee kan de site als een representatief voorbeeld gezien worden van een infanterieweerstandsnest van de Atlantikwall.

De vergelijking met de andere beschermde verdedigingswerken die als *Widerstandsnest* wordt omschreven, wordt toegevoegd aan het evaluerend gedeelte van het inhoudelijk dossier, onder 2.1.1. Historische waarde.

In datzelfde verband vraagt de commissie zich af in hoeverre voor het beschermingspakket Atlantikwall wordt gestreefd naar een afgerond en representatief geheel van de diverse types verdedigingswerken. De criterianota merkt namelijk op dat er 'in Vlaanderen nog heel wat waardevolle Duitse bunkersites uit de Tweede Wereldoorlog zijn, die niet met een bescherming zijn gevat' en dat slechts 'een deel van de meest waardevolle bunkers of bunkersites van de Atlantikwall' definitief als monument is beschermd. Dit veronderstelt tevens dat nieuwe beschermingsvoorstellen systematisch afgewogen dienen te worden aan de reeds beschermde en niet-beschermde Duitse bunkersites langs de Belgische kust. De commissie vraagt te verduidelijken of nog andere bunkersites voorgedragen zullen worden ter aanvulling van het beschermingspakket Atlantikwall en – bij uitbreiding – het 'Erfgoed van de Tweede Wereldoorlog'.

Antwoord:

Het erfgoed van de Tweede Wereldoorlog in het algemeen, en meer specifiek van de *Atlantikwall* is nog niet systematisch geïnventariseerd en geëvalueerd. Een thematisch inventarisatie- en beschermingscampagne staat medio 2020 niet op de planning. Er wordt deze beleidsperiode prioriteit gegeven aan het project "Evaluatie beschermd bestand". De evaluatie van *WN Waldersee* is gebeurd op basis van literatuur en de informatie van personen of instellingen die een expertise ontwikkelden inzake de *Atlantikwall* in Vlaanderen. Dat *WN Waldersee* overduidelijk een beschermenswaardige site is, wordt bijvoorbeeld bevestigd in de selectie van beschermenswaardige *Atlantikwall*-sites door de werkgroep Moderne Fortificatie van de Simon Stevinstichting in 2007.

Onder punt 3 vraagt de commissie verduidelijking inzake de afbakening van de bescherming.

De commissie stelt vast dat ook de uiterst noordwestelijke duinstrook op het openbaar domein gevat wordt door de afbakening. Aan deze zijde vertoont een gegeorefereerde luchtfoto van 25 maart 1944 een oorspronkelijk harde grens (prikkelraadversperring). Deze historische grens dient in het inhoudelijk dossier als referentie voor de situering van de diverse militaire onderdelen ten opzichte van de toenmalige duinvoet. Het is de commissie onduidelijk of de noordwestelijke afbakening van de bescherming samenvalt met deze oorspronkelijke grenslijn. Gelet op de historisch-topografische duiding van de beschreven relicten acht de commissie het wenselijk dat de afbakening aan deze zijde effectief overeenstemt met de toenmalige duinvoet.

Antwoord:

De afbakening omvat de oorspronkelijke harde grens die uit prikkeldraadversperringen bestond. Omdat deze harde grens niet volledig recht loopt, is er voor gekozen om een strook openbaar domein af te bakenen, parallel met de noordwestelijke grenzen van de percelen 1013, 1014 en 1015 en net zo diep als die van het deels ingekleurde perceel 1019/E.

Indien er nog (archeologische) sporen zouden zijn van deze prikkeldraadversperringen, dan zijn deze ook met de bescherming gevat. Indien de afbakening volledig zou overeenstemmen met de harde grens, zoals te zien op de historische luchtfoto van 25 maart 1944, dan bestaat de kans dat onderdelen van deze prikkeldraadversperringen, die (nog) niet te zien zijn op de luchtfoto maar iets meer noordwestwaarts uitsteken, niet gevat zouden zijn met de bescherming. Op de luchtfoto van 25 maart 1944 lijkt de

prikkeldraadversperring bijvoorbeeld enkelvoudig te zijn, terwijl dit op de oblique luchtfoto's van 4 augustus 1945 een dubbele prikkeldraadversperring lijkt te zijn.

Bij de beschrijving van de relicten wordt expliciet verwezen naar illustratie 9 van de documentatiebijlage voor de situering van de genummerde relicten. De afbakening van de bescherming en de desbetreffende percelen wordt op deze illustratie toegevoegd, zodat de situering van de prikkeldraadversperringen ten opzichte van de bescherming duidelijker wordt.

Onder punt 4 wordt verder ingegaan op artikel 2 van het ministerieel besluit.

Verder stelt de commissie vast dat de motivering van de historische waarde gewag maakt van de aanzienlijke impact die dergelijke bunkersites hadden op het dagelijks leven van de lokale bevolking. Het inhoudelijk dossier en de criterionota verduidelijken dat de opbouw vaak werd uitbesteed aan lokale (onder)aannemers en er beroep werd gedaan op lokale arbeidskrachten, al dan niet verplicht tewerkgesteld. Ook hadden de verdedigingswerken een weerslag op de lokale economie en bewegingsvrijheid van kustbewoners. Specifiek voor WN Waldersee gaat het besluit echter niet dieper in op lokale betrokkenheid. Er wordt niet geduid of het beschikbare bronnenmateriaal voor deze site het algemene beeld bevestigt. Ook het inhoudelijk dossier bevat hieromtrent geen verdere informatie. De commissie vraagt de motivering van de historische waarde op dit punt aan te vullen of te nuanceren.

Antwoord:

In hoofdstuk 3.7.2. van de criterionota wordt ingegaan op de uitvoerders van de bouw, hoofdstuk 3.8. behandelt de impact van de *Atlantikwall* op het dagelijks leven. Specifieke informatie met betrekking tot de lokale betrokkenheid bij de uitbouw van het *Widerstandsnest Waldersee* is er niet teruggevonden. Niettemin kan aangenomen worden dat wat geldt voor andere bunkersites van de *Atlantikwall*, ook hier het geval is. Deze lokale betrokkenheid wordt dan ook algemeen en voorzichtig geponeerd bij de evaluatie van de erfgoedwaarden in het inhoudelijk dossier. In de historische waarde, zoals opgenomen in het ministerieel besluit, wordt dit als volgt samengevat: "WN Waldersee vormde één van de vele bunkersites langs de Belgische kust. De bouw van deze bunkersites had een aanzienlijke impact op het dagelijks leven van de lokale bevolking, wat eveneens een waardevol historisch aspect vormt. De vele bunkers van de *Atlantikwall* werden vaak opgetrokken in weinig benijdenswaardige omstandigheden." Deze formulering blijft behouden.

Artikel 2 bevat tevens een uitvoerige beschrijving van de erfgoedelementen en -kenmerken. De commissie vindt het positief dat het besluit de gedocumenteerde structuren in detail omschrijft en situeert op basis van een genummerd inplantingsplan geprojecteerd op de luchtfoto van 25 maart 1944 (ill. 9 in de documentatiebijlage). De commissie vraagt evenwel om bij aanvang van de beschrijving expliciet te verwijzen naar deze luchtfoto, alsook te onderzoeken of dezelfde nummering ingeschreven kan worden op het afbakeningsplan.

Antwoord:

Omdat bestaande nummeringen ontoereikend waren, heeft de erfgoedonderzoeker een eigen nummering toegepast om de relicten te lokaliseren en te beschrijven. Het is moeilijk om deze eigen nummering over te nemen op het officiële afbakeningsplan. Het is ook niet mogelijk om in een ministerieel besluit rechtstreeks te verwijzen naar de documentatiebijlage, een document dat niet door de minister wordt ondertekend. In de aanhef van het ministerieel besluit wordt verwezen naar het beschermingsdossier, waar de documentatiebijlage bij hoort. Op meerdere plaatsen in het inhoudelijk dossier, met name daar waar relevant geacht, wordt verwezen naar illustratie 9 van de documentatiebijlage, zoals in hoofdstuk 1.2.4. waarin een geografische blik op de inrichting van het weerstandsnest wordt geworpen, aan het begin van hoofdstuk 1.2.5. waarin de verdedigingswerken van het *WN Waldersee* historisch worden gesitueerd en

bovenaan het hoofdstuk 1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.

Onder punt 5 wordt de beheersvisie besproken.

De commissie vindt het tevens positief dat ingezet wordt op regelmatige monitoring. Naast evaluatie van de bouwfysische toestand zal dit ook nieuwe kennis opleveren over de opbouw en bezettingsgeschiedenis van het weerstandsnest. De commissie vraagt daarom de wetenschappelijke registratie van vrijgekomen relicten in te schrijven in beheersdoelstelling 5.

Antwoord:

Regelmatige monitoring van de zichtbare structuren is onder beheersdoelstelling 5 als een wenselijkheid ingeschreven. In het inhoudelijk dossier, hoofdstuk 3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend wordt beheersdoelstelling 5 verduidelijkt en wordt er gewezen op artikel 5.1.4. van het Onroerenderfgoeddecreet inzake archeologische toevalsvondsten en wetenschappelijke registratie. Het is vanuit juridisch standpunt echter niet mogelijk om in de beheersdoelstellingen van een ministerieel besluit te verwijzen naar decretaal vastgelegde procedures.

Inzicht in de opbouw en bezettingsgeschiedenis kan zich vertalen naar historische duiding, wat het draagvlak voor de bescherming ten goede komt. De commissie meent dat de site, als zeldzaam bewaard en zichtbaar ensemble, heel wat potentieel heeft op vlak van duiding en ontsluiting. Zo wijst het inhoudelijk dossier op de mogelijke inrichting van een uitkijkplatform en infopanelen, mits doordacht ingeplant. Tegelijk onderschrijft de commissie de noodzaak van strikte veiligheidsvoorzieningen en een beperkte toegankelijkheid in functie van de draagkracht van de site. De commissie acht het daarom wenselijk de maatregelen inzake een veilige duiding en ontsluiting verder te concretiseren in beheersdoelstellingen 8, 9 en 10.

Antwoord:

Beheersdoelstellingen worden steeds in algemene termen geformuleerd omdat ze richtinggevend zijn. Het is echter niet de bedoeling om in een ministerieel besluit concreet vast te leggen wat deze maatregelen moeten zijn. Het is aan de eigenaar of beheerder om eventuele maatregelen voor te stellen, die vervolgens door het agentschap zullen worden getoetst aan de erfgoedwaarden en de draagkracht van de site.

Conclusie: het advies heeft invloed op het inhoudelijk dossier. Het inhoudelijk dossier werd als volgt aangepast:

- In het inhoudelijk dossier, Evaluatie van de Erfgoedwaarden, onder hoofdstuk 2.1.1. Historische waarde wordt de volgende paragraaf toegevoegd:

Andere beschermde sites, die als weerstandsnest werden aangeduid, zijn *WN Ludendorff*, gelegen in Brugge (Dudzele) en *WN Karthauserdünen* in Koksijde (Oostduinkerke). *WN Ludendorff* is op ongeveer zes kilometer van de kust gelegen en diende om de brug over het Afleidingskanaal van de Leie en het Leopoldkanaal te verdedigen. De beschermde site die als *WN Karthauserdünen* wordt benoemd, fungeerde als kustbatterij voor de landmacht (*HKB Groenendijk-Plage*).

- In document 6.3. Documentatie, als bijlage horende bij het inhoudelijk dossier, wordt illustratie 9, bestaande uit de projectie van de genummerde zichtbare en onzichtbare sporen van de site *WN Waldersee* op de georeferencierde luchtfoto van 25 maart 1944 vervangen door dezelfde illustratie met zichtbare en onzichtbare sporen van het *WN Waldersee* op de georeferencierde luchtfoto van 25 maart 1944, met toevoeging van de afbakening van de bescherming (transparant roze kleur) en de huidige perceelgrenzen (cf. GRB, 25 augustus 2020). Ook het bijschrift bij deze illustratie wordt in die zin aangepast.

1.4. Opmerkingen van de zakelijkrechthouders

De opmerkingen maken integraal deel uit van het beschermingsdossier. Omwille van privacy-redenen zijn de opmerkingen van de zakelijkrechthouders anoniem opgenomen in dit document. Het beschermingsdossier bevat een overzicht van de opmerkingen en de gegevens van de zakelijkrechthouders.

1.4.1. Zakelijkrechthouder 1

De opmerkingen werden gevraagd op 8 juni 2020.

De zakelijkrechthouder liet op 20 augustus 2020 (dus buiten termijn) weten dat ze geen opmerkingen hebben over het ontwerp van het MB.

1.4.2. Zakelijkrechthouder 2

De opmerkingen werden gevraagd op 24 juni 2020.

De zakelijkrechthouder gaf op 28 juli 2020 opmerkingen over de bescherming van het onroerend goed.

Behandeling van de opmerkingen:

De zakelijkrechthouder heeft geen fundamentele of inhoudelijke opmerkingen bij het voornemen tot bescherming van het weerstandsnest *Waldersee*.

Er wordt meegegeven dat het "Koningin Elisabeth Instituut" in drie woorden wordt geschreven.

Antwoord:

Dit wordt aangepast aan het dossier en in het ministerieel besluit.

Er wordt aangegeven dat het officiële plan niet overeenstemt met de huidige contouren van de instelling. Een tijdelijke voorbouw van een vernieuwingsfase is namelijk ondertussen verdwenen.

Antwoord:

Voor de opmaak van de plannen wordt gebruik gemaakt van de meest recente versie van het Grootchalig Referentiebestand, kortweg GRB. Het plan met de huidige correcte contouren, zoals meegestuurd door de zakelijkrechthouder, werd doorgegeven aan de bevoegde diensten van het GRB, maar aanpassingen aan het GRB kunnen een tijdje op zich laten wachten. Aangezien de betreffende zone die aangepast moet worden buiten de afbakening van het beschermingsvoorstel ligt, vormt dit voor dit beschermingsdossier geen probleem.

Er wordt opgemerkt dat er drie constructies net binnen of op de grens van het domein van het Koningin Elisabeth Instituut vallen, met name de *Tobruks* nummers 14 en 15 en de bakstenen stelling nummer 42. Deze bevinden zich waarschijnlijk meters diep onder de duinen. De zakelijkrechthouder gaat er van uit dat ze *geen bijzondere maatregelen dienen te ondernemen in het geval (voorlopige) bescherming en dat de bescherming als monument er dus zeker niet voor zal zorgen dat ondergrondse delen zullen worden blootgelegd*.

Antwoord:

Het is inderdaad niet de bedoeling van de bescherming om deze ondergrondse relictten bloot te leggen. Integendeel, de bescherming beoogt het behoud in situ. Zolang deze constructies zich ondergronds bevinden, worden er dus geen bijkomende maatregelen vanwege de eigenaar verwacht. Enkel wanneer er in het kader van werkzaamheden ingrepen in de bodem gepland zouden worden binnen de afbakening van de bescherming, dient er maximaal rekening gehouden te worden met de beschermde erfgoedwaarden, erfgoedkenmerken en erfgoedelementen en moet er een toelating aangevraagd worden.

Conclusie: de opmerkingen hebben invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit. Het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit werden als volgt aangepast:

- In het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit wordt "Koningin Elisabethinstituut" vervangen door "Koningin Elisabeth Instituut".

1.5. Conclusie voorafgaand aan de voorlopige bescherming

De uitgebrachte adviezen en de opmerkingen van de zakelijkrechthouders hebben invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit. Het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit werden als volgt aangepast:

- In het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit wordt "Koningin Elisabethinstituut" vervangen door "Koningin Elisabeth Instituut".
- In het inhoudelijk dossier, Evaluatie van de Erfgoedwaarden, onder hoofdstuk 2.1.1. Historische waarde wordt de volgende paragraaf toegevoegd:

Andere beschermde sites, die als weerstandsnest werden aangeduid, zijn *WN Ludendorff*, gelegen in Brugge (Dudzele) en *WN Karthauserdünen* in Koksijde (Oostduinkerke). *WN Ludendorff* is op ongeveer zes kilometer van de kust gelegen en diende om de brug over het Afleidingskanaal van de Leie en het Leopoldkanaal te verdedigen. De beschermde site die als *WN Karthauserdünen* wordt benoemd, fungeerde als kustbatterij voor de landmacht (*HKB Groenendijk-Plage*).

- In document 6.3. Documentatie, als bijlage horende bij het inhoudelijk dossier, wordt illustratie 9, bestaande uit de projectie van de genummerde zichtbare en onzichtbare sporen van de site *WN Waldersee* op de georeferentieerde luchtfoto van 25 maart 1944 vervangen door dezelfde illustratie met zichtbare en onzichtbare sporen van het *WN Waldersee* op de georeferentieerde luchtfoto van 25 maart 1944, met toevoeging van de afbakening van de bescherming (transparant roze kleur) en de huidige perceelgrenzen (cf. GRB, 25 augustus 2020). Ook het bijschrift bij deze illustratie wordt in die zin aangepast.

2. Adviezen en bezwaren uitgebracht na de voorlopige bescherming en voorafgaand aan de definitieve bescherming

2.1. Openbaar onderzoek en hoorrecht

Gemeente Koksijde organiseerde het openbaar onderzoek van 2 november tot en met 1 december 2020.

Tijdens het openbaar onderzoek werden geen schriftelijke of mondelinge bezwaren ingediend.

De gemeente verwerkte in het proces-verbaal de opmerkingen van de gemeentelijke adviesraad onroerend erfgoed, die conform haar statuten advies verleende. De dienst stedenbouw vulde dit advies aan. Het proces-verbaal en de opmerkingen van de leden van de gemeentelijke adviesraad maken integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Geen enkele zakelijkrechthouder beriep zich op het hoorrecht en vroeg gehoord te worden door het agentschap.

Behandeling van de opmerkingen van de gemeentelijke adviesraad onroerend erfgoed en aanvulling van de dienst stedenbouw.

De leden van de gemeentelijke adviesraad zijn overtuigd van de noodzaak om de site *WN Waldersee* te beschermen. Ze vinden het beschermingsdossier goed samengesteld en zeer degelijk onderbouwd.

Enkele leden van de gemeentelijke adviesraad hebben klaarblijkelijk niet alle onderdelen van het beschermingsdossier kunnen raadplegen, want verschillende vragen kunnen beantwoord worden aan de hand van het inhoudelijk dossier of de bijlage 6.3. Documentatie.

Er wordt gevraagd naar een plan of kaart, waarop de diverse onderdelen gesitueerd zijn. Een ander lid van de adviesraad mist de luchtfoto waarnaar verschillende malen verwezen wordt.

Nochtans wordt in het dossier veelvuldig aangegeven dat alle beschreven relicten gesitueerd zijn in bijlage 6.3. Documentatie, illustratie 9. Het onderschrift van deze illustratie luidt: *"Zichtbare en nu onzichtbare sporen op de site WN Waldersee, geprojecteerd op de gegeorefereerde luchtfoto van 25 maart 1944. De nummers verwijzen naar de onderstreepte nummers in het dossier. In overlay de afbakening van de bescherming (transparant roze kleur) en de huidige perceelgrenzen (cf. GRB, 25 augustus 2020)."*

Er wordt opgemerkt dat er in 2005 schetsen en foto's werden gemaakt van de site door Hannes Dezutter.

De schetsen en foto's van Dhr. Dezutter waren niet gekend bij het agentschap. In bijlage 6.3. Documentatie, 6.3.2. Grondplannen en historische foto's zijn een hele reeks grondplannen en historische foto's opgenomen, die vaak ouder zijn dan 2005.

Er wordt betreurd dat het dossier niet gestoffeerd is met oudere foto's of met grondplannen van de bunkertypes, onder meer van het bunkertype 612, de *VF*-reeks of de *Tobruks*.

In bijlage 6.3. Documentatie, 6.3.2. Grondplannen en historische foto's zijn de grondplannen en historische foto's van de aangehaalde bunkers en van nog andere constructies of structuren nochtans terug te vinden.

Er wordt gevraagd naar een vergelijking van de in *WN Waldersee* bewaarde bunkers met analoge bunkers uit andere sites.

Zoals al aangekaart bij de behandeling van het advies van de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (zie hoger, onder 1.3.) is een dergelijke sluitende vergelijking onmogelijk, omdat niet alle bunkers van de *Atlantikwall* in Vlaanderen gekend zijn.

Niettemin wordt in het inhoudelijk dossier onder 1.2.5. De verdedigingswerken van het *WN Waldersee* uitgebreid ingegaan op de historiek van de diverse bunkertypes langs de *Atlantikwall* in België en het buitenland. Daar waar mogelijk, wordt aangegeven hoeveel exemplaren van het specifiek type werden opgericht. Onder 2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden van het inhoudelijk dossier worden de erfgoedwaarden getoetst aan de selectiecriteria en worden ook de meest zeldzame bunkertypes aangehaald.

Er wordt aangehaald dat in het inhoudelijke dossier in de titel van *1.2.5.18 Andere mogelijke sporen van archeologische aard* de term "van archeologische aard" beter vervangen kan worden door "van materiële aard".

Aangezien het gaat om mogelijke sporen die vandaag ondergronds (= onder zand) terug te vinden zijn, lijkt het gebruik van de term "archeologisch" evengoed gerechtvaardigd.

Er wordt aangegeven dat de beheersvisie getuigt van een zeer realistisch zicht op wat een dergelijke site kan betekenen en hoe daar de komende jaren mee kan worden omgegaan. Er wordt aangehaald dat duiding van de site voor het publiek op diverse manieren aan te bevelen is en dat dit ook niet door het voorstel van bescherming verhinderd wordt.

Onder het artikel 3, 10° van het ministerieel besluit wordt inderdaad aangegeven dat het aanbieden van historische duiding het draagvlak voor de erfgoedwaarde van de site verhoogt. Zoals verder verduidelijkt onder 3.1. Beheersdoelstellingen van het inhoudelijke dossier kan het plaatsen van informatiedragers toegestaan worden, zolang er rekening gehouden wordt met de erfgoedwaarden en de draagkracht van de site.

De archeologische waarde van de site wordt duidelijk onderkend. Er wordt aangegeven dat de instandhouding van deze archeologische waarde niet of onvoldoende terugkomt in de beheersvisie.

In het ministerieel besluit kunnen enkel beheersdoelstellingen geformuleerd worden binnen het wettelijk kader van het Onroerenderfgoeddecreet. Zoals al aangehaald in het antwoord op het advies van de VCOE is regelmatige monitoring van de zichtbare structuren onder beheersdoelstelling 5 als een wenselijkheid ingeschreven. In het inhoudelijk dossier, hoofdstuk 3.1. Beheersdoelstellingen wordt doelstelling 5 verder verduidelijkt en wordt er gewezen op artikel 5.1.4. van het Onroerenderfgoeddecreet inzake archeologische toevalsvondsten en wetenschappelijke registratie. Het is vanuit juridisch standpunt echter niet mogelijk om in de beheersdoelstellingen van een ministerieel besluit te verwijzen naar decretaal vastgelegde procedures.

Een ander lid van de adviesraad geeft echter aan dat het beschermingsvoorstel "getuigt van een zeer conservatieve beheersvisie. Beschermen om te behouden volstaat vandaag niet meer. Een meer dynamische aanpak is gewenst (informatiedragers moeten niet toegelaten worden, maar wel eerder verplicht)."

Een beschermingsdossier kan alleen uitspraken doen over de erfgoedwaarden van een site op het moment van de bescherming en over de instandhouding van deze erfgoedwaarden. Het agentschap Onroerend Erfgoed stelt hierbij haar expertise ter beschikking. Bij eventuele toekomstige ontwikkelingen dient het agentschap erover te waken dat deze erfgoedwaarden in stand gehouden worden en te suggereren hoe deze erfgoedwaarden beter tot hun recht kunnen komen. Het is echter niet aan het agentschap Onroerend Erfgoed om te bepalen wat die toekomstige ontwikkelingen moeten zijn. Het agentschap kan de zakelijkrechthouders dus niet verplichten om informatiedragers te plaatsen. Het agentschap kan dit wel aanbevelen via de beheersdoelstellingen, zoals gebeurt in het ministerieel besluit (artikel 3, 10°) en in de beheersvisie van het inhoudelijk dossier, onder 3.1.

Er wordt vervolgens opgemerkt dat er te weinig wordt ingezet op de contextuele criteria (punt 4.2.2. criterianota), waarvan elk aspect een uitwerking verdient.

Hier wordt verwezen naar de selectiecriteria die van toepassing zijn bij de selectie van beschermingswaardige Duitse bunkers uit de Tweede Wereldoorlog. Dergelijke criteria

dienen om een bescherming te onderbouwen en om een selectie te motiveren. Aan criteria zijn geen directe beheersdoelstellingen gekoppeld.

Zoals aangegeven in de criterionota onder 4.2.2. worden de huidige contextuele criteria enkel ingezet *"bij de selectie van evenwaardige bunkers of bunkersites [...] zoals de zichtbaarheid, bereikbaarheid of toegankelijkheid van de constructie of site, het huidige gebruik, de eventuele mogelijkheid tot duiding, ontsluiting of herbestemming."* Zoals aangegeven bij de evaluatie van de erfgoedwaarden in het inhoudelijk dossier onder 2.1.1. Historische waarde zijn er langs de Vlaamse kust een aantal sites gekend, die als weerstandsnest werden aangeduid, maar zijn deze van een totaal ander kaliber dan *WN Waldersee*. Er is dus geen sprake van evenwaardige bunkersites. Vandaar dat dit selectie criterium niet verder aan bod komt bij de evaluatie van de erfgoedwaarden van *WN Waldersee*.

Zoals aangegeven in de beheersvisie (inhoudelijk dossier, 3.1.) kunnen er maatregelen genomen worden om de erfgoedwaarden in stand te houden of te verbeteren. Zoals hoger al aangegeven, kunnen er zeker maatregelen genomen worden ter bevordering van de duiding van de site. Indien men maatregelen wenst te nemen ter bevordering van de zichtbaarheid, bereikbaarheid of toegankelijkheid, het huidige gebruik of de ontsluiting van de site dient echter de nodige voorzichtigheid aan de dag gelegd worden. Gezien de kwetsbaarheid van de relict, de draagkracht van de site en vanuit veiligheidsoverwegingen kan de betreding van de site best beperkt gehouden worden of kan het publiek geleid worden. Omwille van veiligheid wordt er aanbevolen maatregelen te treffen tot het afsluiten van de bunkers en andere verdedigingswerken.

In een korte aanvulling op het advies van de gemeentelijke adviesraad onroerend erfgoed bevestigt de dienst Stedenbouw tot slot dat de gemeente Koksijde al in 2004 de aandacht vestigde op de uitzonderlijke waarde van deze site en dat de gemeente het ruimen van constructies op deze site verhinderd heeft.

Het agentschap Onroerend Erfgoed is op de hoogte van de voorgeschiedenis van dit dossier en is zich bewust van de acties van de gemeente, die leidden tot de vrijwaring van de site. In de inleiding van het inhoudelijk dossier wordt kort en algemeen verwezen naar deze voorgeschiedenis en wordt benadrukt dat het de gemeente is die opnieuw een beschermingsaanvraag indiende. Omdat het verder niet relevant is voor de huidige beschermingsprocedure, werd hierop niet dieper ingegaan.

Er wordt ten slotte terecht opgemerkt dat in het inhoudelijk dossier foutief naar de bijlagen bij het inhoudelijk dossier wordt verwezen.

In plaats van Bijlage 5.3. Documentatie en Bijlage 5.4. Criterionota, moet dit Bijlage 6.3. Documentatie en Bijlage 6.4. Criterionota zijn. Deze nummering is in het inhoudelijk dossier aangepast.

2.2. Conclusie

De adviezen en bezwaren uitgebracht na de voorlopige bescherming en voorafgaand aan de definitieve bescherming hebben invloed op het inhoudelijk dossier. Het inhoudelijk dossier werd als volgt aangepast na de voorlopige bescherming:

In het inhoudelijk dossier worden alle verwijzingen naar Bijlage 5.3. Documentatie en Bijlage 5.4. Criterionota vervangen door Bijlage 6.3. Documentatie en Bijlage 6.4. Criterionota.